

संस्कृत सामानिकः

Semester - V

भट्टिकाऽप्यम् प्रथमः सर्गः

प्रश्नः - भट्टिमहाकाऽप्यस्य प्रथमसर्गिण्य विषयवस्तु
सुरगिरा लिखत ।

उत्तरम् - सर्गोऽस्मिन् भगवतः विष्णोः अवतारजन-
कृतया दशरथस्य शुणवण्ठनि वर्तते । सः विवृद्ध-
सरवः शत्रुसन्तापनः शास्त्रज्ञ आसीत् । महाराजदरारथः स्वयं
सात्त्विक प्रभावेण गोत्रभिदा सह रकासनं अद्यवाहसीत् ।
स शिवादन्प्र्यं नोपास्त्यत । दाता चशांच्च आसीत् । सः
पुण्यभूमिः पृथीपतञ्जान - सम्पन्न ब्राह्मणानां आवासंश्चास्ति
यत् अमरावतीतुल्या अग्रोद्या तत्राद्यास्ति ।
अग्नोद्यमाभाः भवनस्त्वितरल्पकाशः गवाद्यप्रजातैः
निष्ठुताः हिमवत् शिखरात् पतन् मन्दकिनी प्रपात
इव दुष्पन्ते स्म । विद्यासु विद्वान् इव कौशल्याः
केवली-सुमित्रासु उत्तमासु पल्लीषु राजा दशरथः
अभिरेष्मे । पुत्रीयता राजा दशरथेन पुत्रेष्टिर्यजाशा । ता
विद्वान् गठयश्छङ्गः वरङ्गनाभिः स्वां पुरम् आनापितः
राजा दशरथः चलनवान् इत्या मुनिश्रेष्ठेन गठयश्छङ्गे
पुत्रेष्टिकरणाम् ऐहिष्ट । अत्ररजोऽभीष्टं मुनेः कर्त्तव्यं
पुरस्तोति ।

ऐहिष्ट तं कारणितुं कृताऽल्मा, क्रतुं तृपः पुत्र-फलं,
शाताऽश्राप्तस् तस्य ततो व्यतानीत्, स कर्मठः कर्म सुताऽनु-
बन्धनम् ॥

अत्र गठयश्छङ्गः विद्यपनुसारेण यज्ञवेदीं निमेषि पर्याप्तं
रक्षांसि निरास्थत् अड्डोऽस्तीं कृतवान् ; अवशिष्ट-
हवनं चकारः । अनन्तरं अत्र अनुष्ठाने-कर्म-निर्दि-
निर्दिशति ।

रक्षांसि वेदीं परितो निरास्थदङ्गान्मध्यात्तीदभितः पुरुषोऽन्नोः
शोषाण्पद्मैषीत् सुत-सम्पदे-य, वरं लोहो नृपतेरमागति-

नुपते: शुतसम्पदे च वरं प्रार्थयत् । यथाशास्त्रां सम्पन्नो
 अज्ञे तिस्तोः राजपल्ल्यः चतुरः शुपुत्रान् प्रसनाम
 दण्डावशेषं भक्त्यग्रामस्तुः । यथा कालं शुखेन कौशल्या
 रामस्, कैकीयो भवतम्, शुभित्रा च लक्ष्मणशुशुद्धो
 प्रसूतवत्यः । पुत्रेषु खातेषु कुलपुरोहितः यति वरिष्ठः
 वरिष्ठः तेषां कुमाराणां खातकमीदिसंस्कारमकार्षीत् ।
 उद्देश्यान् शुतगणान् ग्रषेधीत् । यथा कालं तेषां
 अज्ञोपवीतमकार्षीत् । तेः साङ्केदान् अध्यगायि,
 शास्त्राण्यपि उपात्तानि । अस्मिन् प्रस्त्रे कविना । अत्र
 दोरोहित्यकर्तव्यम् ब्रह्मचारिकर्तव्यमादिशाति —
 आच्चीद द्वि-भातीन् परमार्चिलिन्दा- शुद्देश्यान् शुतगणान् ग्रषेधीत
 विद्वानुपानेष्ट च तात् स्व-काले, प्रतिर वशिष्ठो यमिनां वरिष्ठः ॥
 वेदोऽडुःकास्तेररितिलोऽध्यगायि, शास्त्राण्युपार्चंसत् मिलराणि ।
 ते अन्नवृत्तोन्यपि मानसानि, समं खनानां शुणिनोऽध्यवात्सुः ॥

अथ विश्वामित्रः अज्ञेषु विद्वनकारीभ्यः राजसेभ्यः
 रक्षाकरणाम् रामचन्द्रं यदीतुं दशरथसमीपं अनागमत ।
 महाराजा दशरथः मद्युपकारिदिग्मिः तेषां अभ्यर्चनो
 चकार । ततश्च राजा कैषिं यति तपोविषयकं
 निर्विद्वन्त्वादीन् प्रपुच्य । विश्वामित्रोऽपि इवतपस्या-
 कुरुता कथयन् अज्ञेषु विद्वनकारीणां राजसां विरा-
 क्तिभाग्यमण्डे सह रामचन्द्रम् अभावत ।
 आविपुत्रविघ्नोग्रदुःखेन दुःखितो राजा सहसा मुमोह ।
 अस्मिन् ऊर्दुःखेन कविना उवतम् —
 स शुश्रुतां स्तदवचनं मुमोह, राजा इस्तिष्ठः शुतनिपुणोग्राम
 अहंगुनाऽथ क्षितिष्ठः शुश्रुतेन वचनापसः कृञ्जरेण ॥

अथ तद्विन् संज्ञामापन्नो कैषिः उद्दृः ।
 “कात्रं द्विभव्यं च परस्पराऽपि, वैकां कृषा मा, एहिषु
 इवास्त्रवृत्ते” इवपुत्रो मया सह ऐषय । येन हेतुना
 रामः रणे पुरस्यात् इवार्थति, मदानतम् विपक्षं
 हनिष्यति । हे राजने । मदविद्यः पुरुषः अप्योऽप्ये
 शुश्रुतारं न अस्यति । वहुविवारानन्तरं दशरथः
 कृञ्जिशापभीत्या रामलक्ष्मणां कैषीणा सह ऐषणाम्

